

УДК 373.5:81.112.2:37.09

ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ (СУЧАСНИЙ ЕТАП)

Тетяна Калинюк

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61, 32300, Кам'янець-Подільський, Україна*

Узагальнено особливості організації діяльності шкіл з поглибленим вивченням німецької мови (90-ті роки ХХ — перше десятиріччя ХХІ століття); зосереджено увагу на динаміці та системно-структурному характері змін в організації їхньої діяльності.

Ключові слова: школа, іноземна мова, поглиблене вивчення, діяльність.

Постановка проблеми. Важливу роль у житті сучасної людини в умовах полікультурного середовища відіграє вільне володіння нею іноземними мовами. Серед закладів, які традиційно приділяли вивченню іноземних мов велику увагу та мали в цій галузі значні здобутки, що заслуговують на ґрунтовне дослідження, особливе місце посідають школи для обдарованих дітей – класичні та гуманітарні гімназії, історико-філологічні ліцеї, спеціалізовані школи чи школи з поглибленим вивченням іноземних мов, що й визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-педагогічний аналіз діяльності шкіл, де іноземна мова вивчалася поглиблено, зокрема гімназій, став об'єктом досліджень Н. Бориско, Л. Березівської, М. Грищенко, О. Завадської, Т. Завгородньої, В. Живодьор, І. Курляк, Т. Редько, О. Савчак, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, О. Федоришина та інших.

Однак аналіз джерел дає підставу стверджувати, що у сучасній історико-педагогічній науці немає дослідження, у якому б цілісно була проаналізована діяльність загальноосвітніх шкіл з поглибленим вивченням німецької мови на різних етапах їх розвитку, процесуальні аспекти та змістові складові.

Формування мети статті. З огляду на це, метою статті є аналіз змін в організації діяльності шкіл з поглибленим вивченням німецької мови на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Процес утвердження демократичних засад розвитку України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття зумовив необхідність вивести освіту в Україні на рівень розвинених країн світу

шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад [1, с. 5]. Все це вимагало приведення статусу та організації діяльності навчальних закладів у відповідність з чинним законодавством України, науковим і дидактичним забезпеченням. У цей період державними органами було створено єдиний механізм управління всіма ланками освіти, впроваджено наскрізний зміст на всіх рівнях навчання і виховання, запроваджено ступеневу систему підготовки.

Аналіз нормативно-правових документів дає змогу охарактеризувати діяльність шкіл з поглибленим вивченням німецької мови у період кінця 90-х років ХХ – початку ХХІ століття за такими напрямками:

- *організаційно-управлінська діяльність* вирізняється подальшим удосконаленням роботи шкіл у руслі державної політики щодо становлення мережі освітніх закладів для обдарованої молоді; наявне поєднання централізованого і децентралізованого управління розвитком школи, що виражається у забезпеченні єдиних вимог Державного стандарту освіти не залежно від типу навчального закладу та нормативно закріпленого розширення статутних прав та напрямків діяльності; впровадженням форм самоуправління школою: педагогічна рада, загальні збори (конференція) колективу, рада школи, піклувальна рада, учнівський комітет, батьківський комітет тощо; розширенням кола суб'єктів управлінської ініціативи щодо заснування шкіл нового типу та виникненням нових способів організації поглибленого вивчення німецької мови; подальшим уточненням нормативно-правового забезпечення діяльності (Статут загальноосвітньої школи (2002), Державний стандарт повної загальної середньої освіти (2004); здійсненням контролю за діяльністю школи на рівні Міністерства освіти і науки України, Державної інспекції навчальних закладів, дирекції школи; виникненням нових форм контролю за якістю освіти – державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання з німецької мови;
- *навчально-виховна діяльність* полягає у посиленні школою статусу “Іноземної мови” як навчального предмета шляхом дотримання Державного стандарту освіти з іноземної мови (1998), відповідного уточнення та удосконалення навчальних планів, програм з установкою на компетентнісний підхід; впровадженні зарубіжного досвіду змістово-процесуального забезпечення процесу викладання німецької мови;
- *науково-методична діяльність* реалізується шляхом участі педагогічних працівників у центрах методичної роботи, системі підвищення кваліфікації учителів, роботі шкільних методичних

об'єднань учителів, створенні методичних куточків, обміну досвідом; науковій діяльності вчителів та кращих учнів; підготовці педагогічними працівниками шкіл навчально-методичної літератури;

- суттєве розширення змісту *соціально-гуманітарної діяльності* шляхом створення гуманітарного, інтелектуально багатого середовища школи як завдяки розширенню соціокультурного компоненту змісту освіти, так і завдяки позашкільній / позакласній роботі; напрямків міжнародного співробітництва шляхом участі учителів та учнів у спільних проєктах з культурного діалогу тощо;
- розширення *фінансово-господарської діяльності*: навчальний заклад має власний рахунок, самостійний баланс; 15% надбавка до ставок заробітної плати вчителям німецької мови.

Узагальнимо, що упродовж третього етапу діяльності шкіл з поглибленим вивченням німецької мови було розроблено низку стратегічних нормативно-правових документів, які надали реформуванню освіти системного характеру:

- законодавчі документи, які регулюють освітні зміни в Україні у цілому: Закон України “Про освіту”, Закон України “Про загальну середню освіту”, Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національна доктрина розвитку освіти, Концепція становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості тощо;
- Державні стандарти освіти: Державний стандарт початкової загальної освіти (2005, 2011), Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2004, 2011), Державний освітній стандарт з іноземної мови (1998);
- стратегічні документи, що визначають напрямки вивчення іноземних мов в Україні: Концепція викладання іноземних мов в Україні, Концепція навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах; Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти;
- накази та постанови Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України з питань унормування діяльності навчальних закладів;
- нормативно-правові документи, які безпосередньо регулюють діяльність шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови: “Інструкція про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі” (1994), “Інструкція про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл

(шкіл-інтернатів)” (2003), накази Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Типового навчального плану спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов” (2006) [2], “Про затвердження Типових навчальних планів білінгвальних класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов” (2009) [3], проект “Примірного положення про спеціалізовану школу з поглибленим вивченням іноземних мов” (2009) [4], програми з іноземної мови для загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл, а також ціла низка інструктивно-методичних рекомендацій щодо вивчення іноземної мови.

Досліджено, що на початок 90-х років в Україні зріс інтерес до вивчення іноземних мов, який зумовлений розв’язанням нагальних потреб: бути конкурентоспроможним на ринку праці, мобільним, здатним здійснювати міжкультурне спілкування тощо. У 2000-х роках розвиток мережі навчальних закладів, де іноземні мови вивчаються поглиблено, вирізняється пріоритетом англійської мови. Зіставимо статистичні дані (рис. 1) [5].

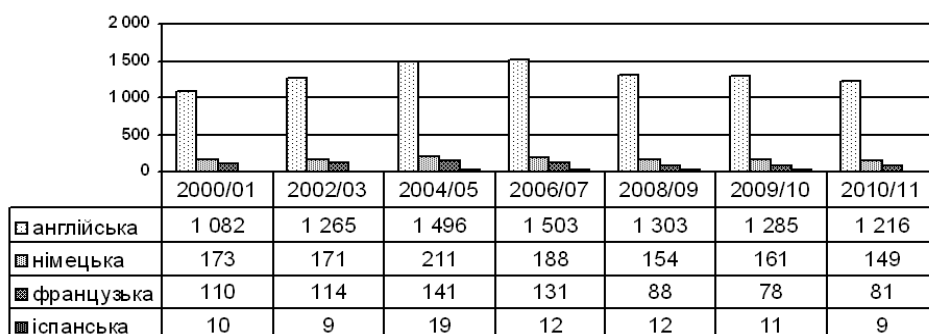

Рис. 1. Мережа шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови

Перше місце, безперечно, належить англійській, але друге посідає німецька. Однак кількісно, у зв’язку із демографічною ситуацією в Україні, шкіл, де поглиблено вивчають іноземну мову, стає менше. Провівши аналіз статистичних даних станом на початок 2010/11 н.р. (Джерело: Департамент загальної середньої та дошкільної освіти) за критерієм адміністративно-територіального розподілу шкіл, можемо констатувати, що англійську мову поглиблено найбільше вивчають у школах міста Києва (152), Запорізької (93), Львівської (85), Харківської та Донецької (по 64), Київської (60) областей. Найменше – в Івано-Франківській (17), Миколаївській (13) областях та місті Севастополі (3). Поглиблене вивчення французької мови є більш

характерним для Луганської (8), Донецької, Волинської та Запорізької (по 6 шкіл), Чернівецької (5) областей, а також у місті Києві (9). Іспанську мову поглиблено вивчають у школах Житомирської та Херсонської областей (по 2 школи), а також у місті Києві (2).

За результатами змін, що стосуються поглибленого вивчення німецької мови і склалися станом на початок 2010/11 н.р., виявлено, що найбільшу популярність вона має у школах Запорізької (23), Львівської (12), Київської (10), Хмельницької (9) областей, а також у місті Києві (18). У Вінницькій та Миколаївській областях німецька мова не вивчається поглиблено у жодній школі.

Кількість спеціалізованих шкіл, де німецька мова вивчається у контексті профілю школи – філологічної спеціалізації – визначено за даними освітньо-культурного центру Німеччини в Україні Гете-інституту, за якими сьогодні в Україні налічується 30 навчальних закладів [6]. Аналіз історичних довідок на офіційних сайтах цих шкіл, документальні джерела їхньої діяльності свідчать про те, що ці навчальні заклади мають свої традиції поглибленого вивчення німецької мови, налагоджені міжнародні зв'язки, досвід діяльності тощо.

Отже, до окремої мережі “спеціалізованих” шкіл відносимо 22 спеціалізовані школи, 7 гімназій та 1 колегіум. За адміністративно-територіальним розподілом найбільше навчальних закладів такого типу зосереджено у містах Київ (7 шкіл, 1 гімназія), Львів (2 школи), Харків (2 гімназії, 1 школа). У містах Дрогобич, Івано-Франківськ, Житомир, Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Донецьк, Запоріжжя, Кривий Ріг, Дніпропетровськ, Одеса, Сімферополь, Севастополь, Євпаторія, Ізмаїл, Чернівці, Олександрія діє по одній спеціалізованій школі. Адміністративно-територіальний розподіл свідчить, що він майже рівномірний у центрі, на сході та заході країни, здебільшого в обласних центрах і великих містах, за винятком північного регіону.

Виявлено також виникнення нових способів організації поглибленого вивчення німецької мови завдяки впровадженню такого її вивчення у різних типах навчальних закладів:

1) гімназії (класичні, гуманітарні, полілінгвістичні і лінгвістичні), поглиблене вивчення німецької мови у них:

- розпочинається на рівні 5-го, 8-го, або 9-10-х класів (зі вступом у гімназію, переходом на академічний профіль навчання або початком профільного навчання);
- реалізується завдяки годинам варіативного або профільного компонента навчального плану;
- відбувається завдяки поділу класу на групи для вивчення німецької мови, які, як свідчить практика, можуть навчатися диференційовано;

2) лінгвістичні ліцеї (9–11-й клас) – поглиблене вивчення відбувається на старшому ступені та у межах профільних дисциплін;

3) білінгвальний клас (1–11-й клас) – поглиблене вивчення розпочинається з 1-го класу та реалізується через збільшення навчального часу на її вивчення; вивчення (повністю або частково) з 5-го класу 2-3 предметів німецькою мовою; освітні галузі “Технології” та частково “Художня культура”, які з 7–8-го класу вивчаються через зміст курсів за вибором німецькою мовою: “Країнознавство”, “Культура (музика та мистецтво) Німеччини”, “Література Німеччини”, “Ділове мовлення”;

4) “DSD-школа” на базі спеціалізованої школи з поглибленим вивченням німецької мови, починаючи з 5-го по 11-й клас, у межах класу або групи у класі (діяли до 2010/11 н.р.) [7];

5) нові способи організації початкового рівня оволодіння мовою через систему занять з німецької мови у дошкільних початкових закладах.

Два перших типи навчальних закладів – гімназії, ліцеї – у своїй діяльності користуються типовими навчальними програмами спеціалізованої школи. Тому вважаємо за доцільніше зосередити увагу на характеристиці змісту, завдань, напрямів діяльності білінгвальних класів та “DSD-шкіл”.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури, нормативно-правових документів з’ясовано, що “білінгвальний клас – це клас, навчання у якому здійснюється за спеціальними програмами, що передбачають з окремих предметів поперемінне використання двох мов – державної та іноземної”. Зарахування учнів до цих класів здійснюється на конкурсній основі шляхом проведення співбесіди або тестування. Іноземна мова вивчається поглиблено; з 5-го класу поступово запроваджується вивчення (повністю або частково) 2–3 предметів іноземною мовою.

“DSD-школа” створювалася на базі однієї вертикалі (починаючи з 5-го по 11-й клас, класу або групи у класі) спеціалізованої школи з поглибленим вивченням німецької мови. Німецькомовні предмети викладалися вчителями-спеціалістами з Німеччини за DSD-програмою, розробленою Німецькою службою шкільної освіти за кордоном [8]. Педагоги використовували спеціальні німецькомовні підручники, була певна специфіка у методах діяльності, що зумовлені метою навчання – здобуття високого рівня володіння німецькою мовою, достатнього для складання мовного іспиту на отримання німецького мовного диплома – DSD-диплома (Німецький мовний диплом) рівня “B 2” або “C 1”. Такий диплом давав змогу вступати до університетів Німеччини без вступних іспитів.

Шляхом аналізу даних емпіричного дослідження інтерв’ю із координаторами Німецькою служби шкільної освіти в Україні виявлено, що першими школами, які взяли участь у програмі, була школа № 90 в Одесі та

школа № 237 у Києві. У 1996 році у цих школах вперше відбулися DSD-іспити. Перший координатор проекту в Україні з'явився у 1993 році.

Координатори проекту зазначали, що для того, щоб отримати статус DSD-школи, потрібно пройти процес реєстрації. Головною умовою є наявність 1200 годин на вивчення німецької мови. Саме тому вони співпрацювали лише зі спеціалізованими школами, у яких німецька вивчається з 1-го класу: з 1-го по 4-й клас – 3 уроки на тиждень, надалі збільшується до 10 годин в 11-му класі (6 годин мови, по 2 години країнознавства і літератури).

Проведений аналіз статистичних даних Німецької служби шкільної освіти за кордоном [7] за критерієм кількості DSD-шкіл в Україні засвідчив позитивну динаміку (рис. 2).

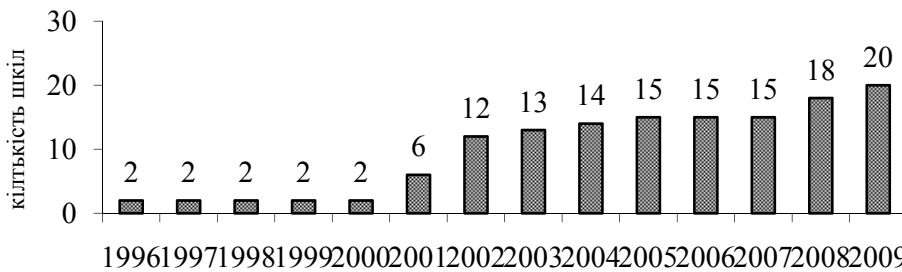

Рис. 2. Динаміка зміни кількості DSD-шкіл в Україні

Вважаємо, що про позитивні результати діяльності DSD-шкіл свідчить те, що 20 із 33 спеціалізованих шкіл співпрацювали із координаторами проекту, а також статистичні дані про кількість учнів, які брали участь у складанні DSD-іспиту, а також показники успішності його складання [7] (рис. 3).

Рис. 3. Кількість учнів, які склали DSD-іспит; отримали мовний диплом

Висновки. Отже, узагальнено особливості організації діяльності шкіл з поглибленим вивченням німецької мови (90-ті роки ХХ – перше десятиріччя ХХІ століття), зосереджено увагу на динаміці та системно-структурному характері змін в організації їхньої діяльності, що відбулися у зв'язку зі зміною структури загальноосвітньої школи України. Виявлено, що на початок ХХІ ст. співвідношення іноземних мов як у загальноосвітніх, так і у спеціалізованих школах України таке, що продовжує розвиватися пріоритет англійської мови, який, хоч і меншою мірою, але простежувався і у попередні десятиліття; порівняно з попереднім періодом відбувається загальне зменшення кількості усіх шкіл України, де поглиблено вивчаються іноземні мови, що пояснюємо впливом демографічного чинника та переходом низки цих шкіл у статус гімназій; як окрему мережу шкіл доцільно характеризувати школи, що відповідно до статуту є спеціалізовані, німецька мова у них вивчається поглиблено з 1-го класу, у старших класах іншомовна складова викладається у контексті профілю школи – філологічної спеціалізації.

Констатовано виникнення нових способів організації поглибленого вивчення німецької мови на початку 90-х років внаслідок впровадження поліваріантності такого її вивчення у нових типах навчальних закладів, а саме: гімназії (класичні, гуманітарні, полілінгвістичні і лінгвістичні); лінгвістичні ліцеї (9-11-ті класи); білінгвальний клас (1–11-й клас); “DSD-школи”; система занять у дитсадку.

-
1. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
 2. Про затвердження Типових навчальних планів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.03.2006 р. № 182 // Інформаційний збірник МОН України. – 2006. – № 13–14. – С. 30–36.
 3. Про затвердження Типових навчальних планів білінгвальних класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов : Наказ МОН України від 07.07.2009 р. № 626 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.2284.0> – Назва з екрана.
 4. Про обговорення проекту Примірного положення про спеціалізовану школу з поглибленим вивченням іноземних мов : Лист МОН України від 3 серпня 2009 р. № 1/9-511 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/1506-pro-obgovorennya-proektu-primrnogo-polozhennya-pro-spetszovanu-shkolu-z-pogliblenim-vivchennyamnozemnih-mov>. – Назва з екрана

5. Департамент загальної середньої та дошкільної освіти. Лист-відповідь від 21 червня 2011 р. № 212—15—1531 на інформаційний запит від 17 червня 2011 р. (додаток на 32 арк.)
6. Школи з поглибленим вивченням німецької мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.goethe.de/ins/ua/kie/lks/spr/uk3018597.htm>. — Назва з екрана.
7. Anmeldungen zum DSD B2/C1 (DSD II) erneut mit Rekordzahl. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.auslandsschulwesen.de/Auslandsschulwesen/Auslandsschularbeit/Fachberater/Europa/Kiew/Aktuelles/inhalt_DSDIIRekordzahlen.html. — Назва з екрана.
8. Rahmenplan „Deutsch als Fremdsprache“ für das Auslandsschulwesen — Bundesverwaltungsamt-Zentralstelle für das Auslandsschulwesen / Bausch, Karl-Richard (Vorsitz), Bergmann Birgit, Gröger Brigitte u.a. — Köln, 2010.

ACTIVITY OF SCHOOLS WITH THE ADVANCED LEARNING OF GERMAN LANGUAGE (CONTEMPORARY STAGE)

Tetyana Kalyniuk

*Ivan Ohienko National University of Kamianets'-Podil's'ky
Ohienko Str., 61, UA – 32300 Kamianets'-Podil's'ky, Ukraine*

The article summarizes the peculiarities of the activity of schools with the advanced learning of German during the end of the 90-ies of the XX th. – beginning of XXI st. centuries (the 90-ies XX th. – the first decade of XXI st. centuries). The attention is paid to the dynamics and system-structural changes in the organization of their activity.

Key words: school, foreign language, advanced learning, activity.

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШКОЛ С УГЛУБЛЕННЫМ ИЗУЧЕНИЕМ
НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА (СОВРЕМЕННЫЙ ЭТАП)****Татьяна Калинюк**

*Камянец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко
ул. Огиенко, 61, 32300, Камянец-Подольский, Украина*

В статье обобщены особенности организации деятельности школ с углублённым изучением немецкого языка конца 90-х гг. XX – начало XXI века; особое внимание уделено динамике и системно-структурному характере изменений в организации их деятельности.

Ключевые слова: школа, иностранный язык, углублённое изучение, деятельность.

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2012
Прийнята до друку 14.11.2012